

Фахова українська мова. Навчальний посібник

Навчальний посібник повністю відповідає вимогам програми курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», що затверджено Міністерством освіти і науки України. У посібнику надано теоретичний матеріал з основних тем курсу та наведено систему вправ для самостійної роботи студентів. Він також містить російсько-український науково-технічний словник, перелік найуживаніших слів та стандартних зворотів наукового стилю сучасної української мови, список скорочень науково-технічних термінів та інші довідкові матеріали.

Для студентів фізикоматематичних і технічних спеціальностей вищих навчальних закладів усіх форм навчання. Буде корисним усім, хто вивчає фахову українську мову або користується нею.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Л.А. Васенко
В.В. Дубічинський
О.М. Кримець

ФАХОВА УКРАЇНСЬКА МОВА

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Л.А. Васенко
В.В. Дубічинський
О.М. Кримець

ФАХОВА УКРАЇНСЬКА МОВА

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2022

ББК 81(4Укр)я7
В19
УДК 811.161.2(075)

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист №1.4/18-Г-8 від 10.01.2015 р.)*

Рецензенти:

Калашник В. С. — доктор філологічних наук, професор;
Лозанський В. Р. — доктор технічних наук, професор;
Тарлева А. В. — кандидат філологічних наук, доцент

Науковий редактор видавничого проекту:
С. М. Смоленський

Видання підготовлене за участю фірми «Лада».

Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кримець О.М.
В19 Фахова українська мова: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2022– 272 с.

ISBN 978-966-364-639-8

Навчальний посібник повністю відповідає вимогам програми курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», що затверджено Міністерством освіти і науки України.

У посібнику надано теоретичний матеріал з основних тем курсу та наведено систему вправ для самостійної роботи студентів. Він також містить російсько-український науково-технічний словник, перелік найуживаніших слів та стандартних зворотів наукового стилю сучасної української мови, список скорочень науково-технічних термінів та інші довідкові матеріали.

Для студентів фізикоматематичних і технічних спеціальностей вищих навчальних закладів усіх форм навчання. Буде корисним усім, хто вивчає фахову українську мову або користується нею.

ISBN 978-966-364-639-8

© Васенко Л.А., Дубічинський В.В.,
Кримець О.М., 2021
© Центр учбової літератури, 2021

ПЕРЕДМОВА

Мета пропонованого посібника — сприяти ефективно-му опануванню студентами вищих навчальних закладів фахової української мови.

Посібник зорієнтовано на викладання та вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Він розроблений на основі досвіду викладання курсу «Основи лінгвістичної та термінологічної підготовки фахівця», який було впроваджено кафедрою української, російської мов та прикладної лінгвістики Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» на всіх факультетах. До кожної теми посібника подано систему завдань, що передбачає контроль засвоєння студентами теоретичного матеріалу, а також дозволяє їм самостійно перевірити свої знання.

Автори висловлюють щире подяку: рецензентам — доктору філологічних наук, професору, завідувачу кафедри української мови Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна В. С. Калашнику, доктору технічних наук, професору, завідувачу лабораторією правового і нормативного забезпечення екологічної безпеки Українського НДІ екологічних проблем В. Р. Лозанському, доцентів кафедри мовної підготовки Харківського національного університету радіоелектроніки, кандидату філологічних наук А. В. Тарлевій — за слушні та корисні поради; старшим викладачам кафедри української, російської мов та прикладної лінгвістики НТУ «ХПІ» Немерцовій О. Є. та Шокурову О. В. — за технічну допомогу в підготовці окремих розділів.

Свої побажання щодо вдосконалення змісту посібника просимо надсилати на електронну адресу: vovodu@bk.ru.

В. В. Дубічинський,
доктор філологічних наук, професор

ВСТУП

В умовах життя сучасного суспільства мовна освіченість фахівця набуває великого значення через те, що мова – це єдиний спосіб для особистості й для народу бути собою. Мова творить Людину; не люди говорять мовою, а мова «говорить» людям і людьми (Гайдеггер).

Інколи легковажне ставлення до мовної підготовки зумовлене поверховим розумінням сутності мови і зведенням її функцій до однієї – комунікативної. Це, дійсно, важлива функція мови, але сьогодні є загальноновизнаним те, що, виконуючи різноманітні функції в бутті людини та етносу, **кожна національна мова є унікальною загальнолюдською цінністю як неповторний спосіб пізнання світу.**

Практичне володіння фаховою українською мовою передбачає **наявність умінь та навичок у різних видах мовної діяльності**: аудіюванні, читанні, мовленні, перекладанні, письмі, що дає можливість:

- читати оригінальну літературу за фахом, переробляти та перекладати її;
- оформлювати вилучену з іноземних джерел інформацію у вигляді реферату, наукової доповіді, письмового чи усного перекладу, анотації тощо;
- опанувати основами термінознавства як загальної бази для опису наукової картини світу;

Будь-яке знання формується й накопичується у процесі пізнавальної діяльності людини, а потім закріплюється у колективній свідомості людства тільки за допомогою мови (слів). Вчені постійно шукають вдалі вербальні (мовні) вирази своїх ідей, своїх думок, тому що знання, не закріплені вербально, не можуть стати компонентом загальнолюдського знання, а залишаються тільки відомостями, що були здобуті окремим індивідом (або групою індивідів) і які зникають разом з ним або ними. Тому майже кожне нове відкриття, нові методи досліджень, нові факти потребують нових понять і термінів. Як казав відомий шведський природознавець Карл Лінней: «Якщо не знаєш найменувань, то втрачається й пізнання речей».

Термінологічна лексика посідає значне місце у мовній комунікації через те, що головною ознакою нашого часу є процес термінологізації інформаційного простору суспільства. Понад 90% мовних новоутворень складають сьогодні саме терміни. І тому, щоб процес засвоєння наукової і технічної інформації студентами вищих навчальних закладів був ефективним, потрібно спеціальне навчання фаховій мові.

Виходячи з вищезазначеного, можемо зробити висновки, що мовна підготовка фахівця повинна мати такі складники:

- знайомство з особливостями наукового стилю та його підстилів (власне науковий і навчально-науковий);
- знайомство з мовними особливостями професійного спілкування та складання різних видів письмових робіт у вищій школі: план, тези, реферат, автореферат, анотація, стаття, лабораторна робота, дипломний проект тощо;
- знайомство з основними поняттями прикладного термінознавства: термінами, дефініціями (визначеннями понять), терміноідами, терміноелементами, термінологіями й терміносистемами та процесами термінологізації, транстермінологізації, детермінологізації;
- знайомство з видами та особливостями традиційного й комп'ютерного перекладання;
- знайомство з традиційними та електронними словниками, правилами користування ними

Пропонований посібник «Фахова українська мова» відповідає саме цим завданням.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
------------------------	---

ВСТУП	4
--------------------	---

РОЗДІЛ 1.

Науковий стиль

<i>української літературної мови.</i>	10
---	----

1. Місце української мови серед мов світу	11
2. Поняття «стиль»	13
3. Підстили наукового стилю	14
4. Стандартні звороти наукового стилю	14
5. Найуживаніші слова наукового стилю сучасної української мови	23
6. Види оброблення науково-технічної інформації .	30
6.1. План і тези	30
6.2. Конспект	xx
6.3. Реферат	34
6.4. Автореферат	41
6.5. Анотація	41
6.6. Стаття	42
6.7. Лабораторна робота	44
6.8. Курсовий та бакалаврський проекти	45
6.9. Пояснювальна записка до дипломного проекту	46
7. ДСТУ (державний стандарт України)	48
8. Деякі скорочення в українських науково-технічних текстах	53

РОЗДІЛ 2.

Термінологічне планування

<i>як складова частина мовного планування</i>	65
---	----

1. Поняття «мова без статусу»	66
2. Поняття «мова зі статусом»	66
3. Формування літературної мови нації	66
4. Форми пристосування мови до певних потреб ..	67

5.	Поняття «термінологічне планування»	67
6.	З історії термінологічного планування	68
6.1.	Термінологічне планування в розвинених країнах.....	68
6.2.	Термінологічне планування в країнах третього світу	68
6.3.	Термінологічне планування в Україні	69

РОЗДІЛ 3.

Предмет та основні категорії

термінознавства

1.	Поняття «термінознавство».....	74
2.	Проблема визначення поняття «термін».....	74
3.	Поняття «дефініція»	75
4.	Поняття «терміноід»	76
5.	Поняття «термінологізація»	77
6.	Поняття «детермінологізація»	78
7.	Вимоги до термінів.....	78
8.	Структура термінів (словотворчі типи термінів)..	81
9.	Поняття «термінологія»	84
10.	Поняття «терміносистема».....	85

РОЗДІЛ 4.

Створення нових термінів

1.	Проблема пошуку терміна для позначення нового поняття.....	91
2.	Побудова термінів шляхом використання внутрішніх ресурсів мови.....	91
3.	Побудова термінів шляхом запозичення з інших мов.....	92
4.	Шляхи термінологічних запозичень з інших мов.....	94
4.1.	Запозичення з класичних мов	96
4.2.	Запозичення з сучасних європейських мов	96
5.	Інтернаціональне та національне в термінотворчому процесі	98

РОЗДІЛ 5.

<i>Особливості науково-технічного перекладу</i>	101
1. Поняття «переклад» і «перекладання»	102
2. Форми та види перекладу/перекладання	103
3. Науково-технічне перекладання	105
4. Науково-технічний переклад	106
5. Лексичні труднощі перекладання	107
5.1. Перекладання вузькогалузевих термінів ..	108
5.2. Перекладання загальнонавчаних та загальнонаукових слів	109
5.3. Термінологічні паралелі	113
5.4. Типові труднощі російсько-українського перекладання науково-технічних термінів ..	118

РОЗДІЛ 6.

<i>Термінологічні словники української мови</i>	122
1. Поняття «лексикографія» та «термінографія» ..	122
2. Особливості термінологічних словників	123
2.1. Джерела лексики до термінологічних словників	123
2.2. Структура словникової статті	123
2.3. Вимоги до визначення поняття у словнику ..	125
3. Класифікація термінологічних словників за призначенням	126
4. Інші класифікації термінологічних словників ..	129
5. Українська термінографія	129

РОЗДІЛ 7.

<i>Комп'ютерне перекладання</i>	135
1. Виникнення і розвиток комп'ютерного перекладання	136
2. Засоби комп'ютеризації процесу перекладання ..	137
2.1. Автоматичні системи комп'ютерного перекладання	137
2.2. Автоматизовані системи комп'ютерного перекладання	138
2.3. Термінологічні банки даних	138

3. Практичні цілі процесу перекладання науково-технічної інформації.....	139
4. Сучасні комерційні системи комп'ютерного перекладання.....	140
4.1. Закордонні комерційні системи комп'ютерного перекладання.....	140
4.2. Українські комерційні системи комп'ютерного перекладання.....	142

ДОДАТОК 1.

Російсько-український науково-технічний словник....	148
---	-----

ДОДАТОК 2.

Значення основних елементів словобудування (терміноелементів).....	254
--	-----

ВИКОРИСТАНА

ЛІТЕРАТУРА	264
-------------------------	-----

РЕКОМЕНДОВАНА

ЛІТЕРАТУРА	269
-------------------------	-----

ПРЕДМЕТНИЙ

ПОКАЖЧИК	270
-----------------------	-----

НАУКОВИЙ СТИЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

ПЛАН

1. Місце української мови серед мов світу.
2. Поняття «стиль».
3. Підстили наукового стилю.
4. Стандартні звороти наукового стилю.
5. Найуживаніші слова наукового стилю сучасної української мови.
6. Види оброблення науково-технічної інформації.
 - 6.1. План і тези.
 - 6.2. Конспект.
 - 6.3. Реферат.
 - 6.4. Автореферат.
 - 6.5. Анотація.
 - 6.6. Стаття.
 - 6.7. Лабораторна робота.
 - 6.8. Курсовий та бакалаврський проекти.
 - 6.9. Пояснювальна записка до дипломного проекту.
7. ДСТУ (державний стандарт України).
8. Деякі скорочення в українських науково-технічних текстах.

Передтекстові завдання

1. Зверніть увагу на термінологічну лексику, що подано перед текстом розділу.
2. Прочитайте текст і знайдіть визначення понять, які позначено поданими перед текстом термінами.
3. Запишіть ці терміни (назви понять) та дефініції (визначення понять).

Ключові терміни розділу: стиль, науковий стиль, план, тези, конспект, реферат, автореферат, анотація, стаття, лабораторна робота, курсовий проект, дипломний проект, пояснювальна записка до дипломного проекту, державний стандарт.

1. Місце української мови серед мов світу

Українська мова є державною мовою України, рідною мовою багатьох мільйонів українців у всьому світі (західна українська діаспора – понад двох мільйонів осіб: США, Канада, Великобританія, Бразилія, Аргентина, Австралія, Польща, Австрія, Угорщина тощо; східна українська діаспора – близько семи мільйонів осіб: Росія, Казахстан, Білорусія тощо) [57, 99].

До сьогодні остаточно не визначено питання щодо походження української мови. Існує дві концепції. Відповідно до першої, українська мова, як і російська, й білоруська, формувалася в надрах давньослов'янської мови, а потім відбувся їх розподіл на самостійні мови.

Згідно з іншою концепцією, українська, російська та білоруська мови розвивалися безпосередньо з пізньопраслов'янських діалектів VI–VII століть самостійно й незалежно одна від одної.

На земній кулі сьогодні існує понад 200 сімей мов. Відомо, що найчисленніша з них – індоєвропейська мовна сім'я, що містить понад 150 мов, які, у свою чергу, об'єднують у такі групи:

- 1) індійська мовна група (гінді, урду, бенгальська, циганська тощо);
- 2) іранська (фарсі, таджицька, курдська, осетинська, пушту та ін.);
- 3) балтійська (литовська, латиська і мертва пруська);
- 4) романська (французька, румунська, італійська, іспанська, молдавська, португальська та ін.);
- 5) германська (німецька, англійська, датська, шведська та ін.);
- 6) кельтська (ірландська, шотландська та ін.);
- 7) грецька (новогрецька мова та мертві давньогрецька і середньогрецька);

8) слов'янська (польська, українська, російська, болгарська та ін.).

Окремо до індоєвропейської мовної сім'ї входять албанська й вірменська мови, а також групи вимерлих мов: анатолійська, фригійська, фракійська та ін. [21, 69].

Індоєвропейські мови на початку II тисячоліття до н.е. були поширені на території від Індії до Європи (якщо керуватися сучасною картою).

У теперішній час носіями цих мов є майже половина людства — більш двох мільярдів осіб.

Для довідки: чисельність населення Землі становить понад шість мільярдів осіб.

Слов'янськими мовами користуються понад 300 мільйонів осіб. Всі слов'янські мови мають одне походження — з праслов'янської (спільнослов'янської) мови, що існувала у вигляді близькоспоріднених слов'янських племінних діалектів приблизно з середини III тисячоліття до н.е. до V століття н.е. Через це в слов'янських мовах дуже багато спільних слів. *Наприклад:*

Українська	Болгарська	Російська	Чеська
Чотири	четири	четыре	čtyři
Косити	кося	косить	košiti
Я	аз	я	ja

Слов'янські мови поділяються на три підгрупи:

1) західнослов'янську (словацька, чеська, польська і лужицька мови та мертві полабська й поморська-кашубська);

2) південнослов'янську (болгарська, сербська, македонська, хорватська, словенська, черногорська та мертва старослов'янська, яку було складено в процесі перекладання південномакедонським діалектом Святого Писання з грецької);

3) східнослов'янську (білоруська, російська та українська).

Українська мова має дві форми існування:

1) територіальні діалекти (розрізняють три основні діалекти: північний, південно-західний і південно-східний);

2) сучасна українська літературна мова (вона сформувалась на основі південно-східного діалекту, ввібрав-

ши в себе окремі риси південно-західного й північного діалектів).

2. Поняття «стиль»

Літературна мова обслуговує всі сфери суспільної діяльності людини: політику, економіку, виробництво, науку, освіту, мистецтво та ін. Тому відповідно до сфер функціонування розрізняють такі стилі: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, конфесійний, розмовний.

Стиль — це функціональний різновид літературної мови, що обслуговує певну сферу.

Кожен стиль має:

- сферу поширення (коло мовців);
- призначення;
- загальні ознаки;
- систему мовних засобів;
- стилістичні норми;
- підстилі;
- жанри реалізації.

Науковий стиль функціонує у галузі науки, техніки й освіти. Саме за його допомогою науковці повідомляють про результати своїх досліджень, описують теорії, обґрунтовують гіпотези, пояснюють явища, систематизують і класифікують знання про світ.

Науковому стилю притаманні такі загальні ознаки:

- понятійність,
- предметність;
- об'єктивність;
- логічна послідовність;
- узагальненість;
- аргументованість.

До мовних засобів наукового стилю належать терміни, наукова фразеологія, цитати, посилання, стандартні звороти (кліше), повні речення, а також багатокомпонентні складнопідрядні речення.

З боку стилістичних норм наукового стилю неприпустимо вживати розмовні слова, емоційно забарвлені слова, особовий займенник «я». Замість нього науковці використовують займенник «ми» (так зване авторське «ми»),

наприклад: «У нашому дослідженні ми погоджуємося з цією думкою».

3. Підстилі наукового стилю

Науковий стиль складається з трьох підстилів:

1) власне науковий, який реалізується в таких жанрах: стаття, монографія, дисертація, тези, доповідь, виступ, патент, енциклопедія, термінологічний словник, довідник, технічне завдання тощо;

2) навчально-науковий, що має такі жанри: лекція, бе-сіда, семінар, лабораторна робота, курсовий проект, бакалаврський проект, дипломна робота, пояснювальна записка, анотація, план, конспект, тези, реферат тощо.

3) науково-популярний, яким викладається наукова ін-формація для нефахівців на сторінках звичайних книжок і журналів.

4. Стандартні звороти наукового стилю

Таблиця 1

Звороти для загальної характеристики тексту статті, виступу, доповіді, реферату, анотації, рецензії, відгуку тощо

Основні характеристики тексту	Стандартні звороти (лексичні засоби)
Тема	Стаття } Книга } має назву... Монографія } називається... Тема статті } книги } ... монографії } Автор розповідає нам про...
Мета	Метою статті } книги } є ... монографії } Головна мета статті } книги } — ... монографії } З цією метою...

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ВАСЕНКО Людмила Анатоліївна
ДУБІЧИНСЬКИЙ Володимир Володимирович
КРИМЕЦЬ Оксана Михайлівна

ФАХОВА УКРАЇНСЬКА МОВА

Навчальний посібник

Підписано до друку 10.01.2022 Формат 60x84 1/16.Д
рук офсетний. Гарнітура PetersburgС.
Умовн. друк. арк. 17.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006

Книги, які можуть вас зацікавити

Ділова українська мова.
Навчальний посібник

Практикум з
української мови за
професійним
спрямуванням для
юристів

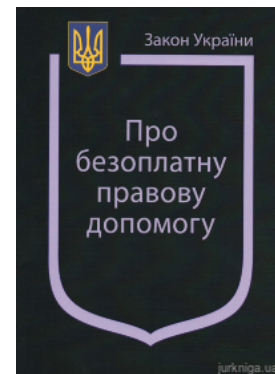
Українська мова
професійного
спрямування.
Навчальний посібник

Як ми говоримо

Мистецтво слова

Закон України "Про
безоплатну правову
допомогу"

Перейти до галузі права
Ділове письмо та етика

[Перейти на сайт →](#)